

José Saramago, *A Viagem do Elefante*

Copyright © José Saramago & Editorial Caminho, SA,
Lisboa – 2008

By arrangement with Literarische Agentur Mertin Inh.
Nicole Witt e.K., Frankfurt am Main, Germany

© 2010, 2014 by Editura POLIROM, pentru traducerea
în limba română

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a detinătorului copyrightului reprezentă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății inteligențiale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: autor necunoscut, *Conducător de elefant*,
secolul al XVIII-lea

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

SARAMAGO, JOSÉ

*Călătoria elefantului / José Saramago; trad. din lb.
portugheză de Mioara Caragea. – Iași: Polirom, 2014*

ISBN: 978-973-46-4351-6

I. Caragea, Mioara (trad.)

821.134.3-31=135.1

Printed in ROMANIA

JOSÉ
SARAMAGO

Călătoria
elefantului

Traducere din limba portugheză
de Mioara Caragea

POLIROM
2014

Din întâmplare, poate din pricina schimbărilor atmosferice, comandantul se trezi gîndindu-se la nevastă și la copii, ea, gravidă în cinci luni, ei, un băiețel și o fetiță, de șase și respectiv patru ani. Oamenii aspri ai acestor epoci care abia au ieșit din barbaria primordială dau atât de puțină atenție sentimentelor delicate încît rareori recurg la ele. Deși aici se observă deja o anume fermentare de emoții în chinuitoarea constituire a unei identități naționale coerente și armonioase, dorul și subprodusele lui n-au fost încă integrate în portugalia ca filozofie obișnuită a vieții, ceea ce a provocat destule dificultăți de comunicare în societate, în general, și destule perplexități în relația fiecărui cu sine însuși. De exemplu, în numele celui mai evident bun-simț, n-ar fi recomandabil să ne apropiem de comandant și să-l întrebăm, Spune-mi, domnule comandant, ți-e dor de soția și copiii tăi. Interpelatul, deși nu complet lipsit de gust și sensibilitate, aşa cum probabil s-a observat în diversele momente ale acestei relatări, păstrînd mereu, desigur, cea mai sobră discreție pentru a nu șoca pudoarea personajului, ne-ar privi surprins de evidenta noastră lipsă de tact și ne-ar da un răspuns vag, imprecis, fără cap și coadă, lăsîndu-ne, cel puțin, cu serioase preocupări asupra vieții intime a familiei. Comandantul, e adevărat, n-a cîntat niciodată o serenadă și nu a scris, din cîte știm, nici un sonet, nici măcar unul cu versuri scurte, dar asta nu înseamnă că n-ar fi, de la natură, să spunem, foarte competent pentru a prețui lucrurile frumoase create de talentul semenilor

lui. Ar fi putut, de exemplu, să aducă un astfel de lucru cu sine, înfășurat în pînză în raniță, aşa cum a făcut și în alte plimbări mai mult sau mai puțin belice, dar, de astă dată, preferase să-l lase în siguranță acasă. Din pricina puținilor bani pe care-i cîstigă, adesea cu întîrziere, din solda care, evident, n-a fost calculată de vistierie pentru luxul trupei, comandanțul, cînd și-a dorit bijuteria, acum o bună duzină de ani, a fost nevoie să vîndă o centură prețioasă, cu desene delicate și decorații remarcabile, făcută mai curînd pentru a străluci în saloane decît pe cîmpul de bătălie, o magnifică piesă de echipament militar care-i aparținuse bunicului din partea mamei și care, de atunci, devenise o ispită pentru toți cei care o vedeaau. În locul ei, dar nu pentru aceleasi scopuri, se află de atunci un volum mare, cu titlul amadis de gaula, operă al cărei autor trebuie să fi fost, cum se jură unii erudiți mai patrioți, un anume vasco de lobeira, portughez din secolul al paisprezecelea, și care va fi, pînă la urmă, publicată la saragossa, în traducere castiliană, la o mie cinci sute opt, de garci rodriguez de montalvo, care i-a adăugat cîteva capitole de aventuri și amoruri, a corectat și a adaptat vechile texte. Comandanțul bănuiește că exemplarul său provine dintr-o viață bastardă, dintr-o ediție din cele pe care astăzi le numim pirat, ceea ce arată de cît de departe vin anumite practici comerciale ilicite. Solomon, am mai spus-o și altă dată, vorbim de regele iudeei, nu de elefant, avea dreptate cînd a scris că nu e nimic nou sub roata soarelui. E dificil să ne închipuim că totul era la fel ca astăzi chiar și în timpurile biblice, pe care încăpăținata noastră inocență se încăpăținează să și le imagineze lirice, bucolice și pastorale, fiind încă atît de apropiate de primele tatonări ale occidentalei noastre civilizații.

Comandantul își citește amadisul pentru a patra sau a cincea oară. Ca în orice alt roman cavaleresc, nu lipsesc bătăliile sîngeroase, picioarele și brațele amputate din încheieturi, trupuri retezate în două, ceea ce spune mult despre forța brută a acelor cavaleri spirituali, de vreme ce, pe atunci, nu erau cunoscute, nici imaginabile, virtuțile tăioase ale aliajelor metalice cu vanadiu sau molibden, azi ușor de găsit în orice cuțit de bucătărie, ceea ce demonstrează cît am progresat în direcția cea bună. Cartea povestește, în amănunt și cu deliciu, încîlcitele amoruri ale lui amadis de gaula cu oriana, amîndoi copii de regi, ceea ce n-a împiedicat-o pe mama lui să-l abandoneze, poruncind ca pruncul să fie dus la mare și acolo, într-o lădiță de lemn, cu o spadă alături, să fie părăsit în voia curenților maritimi și a forței valurilor. Cît despre oriana, sărmâna, împotriva voinței sale, s-a văzut promisă în căsătorie de propriul ei tată împăratului romei, cînd toate dorințele și iluziile ei se îndreptau spre amadis, pe care-l iubea de cînd avea șapte ani, cînd băiatul avea doisprezece, deși, după fizic, părea de cincisprezece. S-au văzut și s-au iubit într-o clipă de vrajă care a rămas intactă toată viața. Era epoca în care rătăcitoarea cavalerie își pusese în minte să desăvîrșească lucrarea lui dumnezeu, adică, să eliminate răul de pe planetă. Era, de asemenea, vremea în care iubirea nu exista dacă nu era extremă, radicală, în ea fidelitatea absolută era un dar al spiritului la fel de natural cum este mîncatul și băutul pentru trup. Și, vorbind despre trup, e cazul să întrebăm cum s-o fi simțit amadis, atît de crescat de cicatrici, îmbrățișînd trupul perfect al orianei, cea fără pereche. Armurile, fără molibden și vanadiu, nu serveau la mai nimic, iar naratorul poveștii nu ascundea fragilitatea plăcilor de metal și a cămășii de zale. O simplă

lovitură de spadă zdrobea un coif și spărgea capul dinăuntru. E uimitor cum au reușit oamenii aceia să ajungă vîi în secolul nostru. Aș vrea eu, suspină comandanțul. Barem pentru o vreme, nu l-ar deranja să renunțe la gradul de căpitan și să călărească, precum un nou amadis de gaula, pe plajele insulei stîncoase sau prin codrii și munții unde se aciuaseră dușmanii domnului. Viața unui căpitan de cavalerie portughez, pe vreme de pace, este foarte plăcătoare, îți trebuie un mare efort de imaginea să găsești ceva amuzant de făcut în ceasurile moarte ale zilei. Căpitanul și-l imaginează pe amadis călărind pe aceste povîrnișuri agreste, cu nemilosul pietriș chinuind copitele calului, iar scutierul gandalim spunîndu-i prietenului său că e momentul să se odihnească. Dorința fantezistă îi devie direcția gîndurilor spre o chestiune din afara literaturii, legată de disciplina militară în ceea ce are ea mai esențial, îndeplinirea ordinelor primite. Dacă comandanțul ar fi intrat în cugetările regelui dom joão al treilea în momentul, descris înainte, când regala persoană și l-a imaginat pe solomon și suita lui pășind pe întinsele și monotonele distanțe ale castiliei, n-ar fi acum aici, urcînd și coborînd aceste rîpe, aproape de povîrnișuri periculoase, în timp ce bouarul încearcă să nu se îndepărteze prea mult când potecile rudimentare, prost traseate se fac nevăzute sub șisturile hărtănite și stîncile căzute. Deși regele n-a apucat să-și exprime opinia și nimeni nu se încumetase să i-o ceară pentru un lucru atât de neînsemnat, ofițerul comandanț general al cavaleriei aprobase ruta pe cîmpurile castiliei, aceasta era într-adevăr cea mai indicată, cea mai lină, practic, cum am mai spus, o plimbare pe cîmp. Așa se stabilise, și s-ar spune că nu exista nici un motiv pentru o reconsiderare a itinerarului, când secretarul pîro de alcâçova

carneiro, informat din întâmplare de această hotărîre, s-a hotărît să ia poziție asupra subiectului. Și a spus, Nu mi se pare o idee bună, domnule, ce numiți o plimbare pe cîmp, dacă nu vom fi prudenti, s-ar putea să aibă consecințe negative, foarte serioase, grave chiar, Nu văd de ce, domnule secretar, Imagineați-vă că, în timpul traversării castiliei, ar putea să apară probleme de aprovizionare cu populația atât din pricina apei, cît și a furajelor, închipuiți-vă cum ar fi dacă oamenii de acolo ar refuza orice negoț cu noi, chiar dacă asta este împotriva interesului lor de moment, Da, e posibil, a recunoscut ofițerul, Închipuiți-vă, de asemenea, că bandiții, care sunt mulți pe acolo, mai mulți decât aici, văd ce protecție redusă îi oferim elefantului, treizeci de soldați de cavalerie nu sunt nimic, Permiteti-mi să nu fiu de acord, domnule secretar, dacă treizeci de soldați portughezi erau la termopile de o parte sau de alta, de exemplu, rezultatul luptei ar fi fost diferit. Vă cer iertare, domnule, departe de mine intenția de a ofensa mîndria glorioasei noastre armate, dar, repet, închipuiți-vă că acești bandiți, care sigur știu ce e fildeșul, se adună să ne atace, omoară elefantul și-i smulg dinții, Am auzit că gloanțele nu traversează pielea acestor animale, Tot ce se poate, dar sigur există alte metode de a-l omori, ce vă rog, mai ales, este să vă gîndiți ce rușine ar fi pentru noi să pierdem cadoul pentru arhiducele maximilian într-o încăierare cu bandiții spanioli, pe teritoriul spaniei, Ce credeti atunci, domnule secretar, c-ar trebui făcut, Pentru ruta castiliei există o singură alternativă, a noastră, de-a lungul frontierei, spre nord, pînă la castelo rodrigo, Drumurile sunt proaste, spuse ofițerul, domnule secretar, nu le cunoașteți, Nu, dar n-avem altă soluție, și în plus, avem un avantaj complementar, Care, domnule secretar, Cea mai mare parte a drumului este

pe teritoriul național, Detaliu important fără îndoială, domnul secretar se gîndește la toate.

La două săptămâni după această conversație, devenise evident că secretarul pêro de alcáçova carneiro nu se gîndise chiar la toate. Un mesager al secretarului arhiducelui sosi cu o scrisoare în care, printre alte frivolități care păreau puse acolo ca să devieze atenția, întreba prin ce punct de frontieră va intra elefantul, acolo va merge să-l primească un detașament militar spaniol sau austriac. Secretarul portughez răspunse pe aceeași cale, informînd că intrarea se va face pe la frontieră de la castelo rodrigo, și pe dată începu să-și organizeze contraatacul. Deși aceste cuvinte pot să pară o exagerare nelalocul ei, avînd în vedere că, între cele două țări iberice domnește pacea, adevărul este că celui de-al șaselea simț cu care este înzestrat pêro de alcáçova carneiro nu-i plăcuse deloc să vadă în scrisoarea colegului său spaniol cuvîntul a primi. Omul ar fi putut folosi termenii a întîmpina sau a întîlni, dar nu, ori spusese mai mult decît gîndise ori, cum se spune, îl luase gura pe dinainte. Cîteva instrucțiuni pentru căpitanul de cavalerie privind procedura de urmat în continuare vor evita neînțelegerile, se gîndise pêro de alcáçova carneiro, dacă cealaltă parte va arăta aceeași dispoziție. Rezultatul acestor planuri strategice este anunțat de sergent, în alt loc și cîteva zile mai tîrziu, chiar în acest moment, Vin din urmă doi călăreți, comandanți. Comandantul se întoarse, era evident că bidivii, cu un trap larg și eficace, veneau în mare grabă. Sergentul comandase coloanei să se opreasca și, pentru orice eventualitate, îi ținea pe vizitatori în cătarea discretă a cîtorva puști. Cu membrele tremurătoare și spume la gură, caii gîfiau din greu cînd, în sfîrșit, s-au oprit. Cei doi bărbați salutară și unul spuse, Aducem un mesaj de la secretarul pêro de